

Rozdział 1.4

Prezentacja zasobów cyfrowych w serwisach internetowych polskich uczelni publicznych – podobieństwa i różnice

Dorota Buzdygan, ORCID: 0000-0002-6776-975X

Maria Pietrukowicz, ORCID: 0000-0003-2556-9386

Biblioteka Politechniki Krakowskiej

Streszczenie: W artykule przedstawiono wyniki analizy dostępności zasobów cyfrowych (naukowych i edukacyjnych) w serwisach www 131 polskich uczelni publicznych. Wykorzystując metodę benchmarkingu, badano umiejscowienie i sposób organizowania dostępu do zasobów cyfrowych lub do jednostek uczelni, które je udostępniają. Analizie poddano strony internetowe uczelni, serwisy www bibliotek i strony internetowe wydawnictw. Zweryfikowano, czy w serwisach www dostępne są profesjonalne narzędzia wyszukiwawcze i jakie, a także czy możliwy jest zdalny dostęp do oferowanych e-zasobów. Przedstawiono również informacje o dodatkowych, specjalnych usługach poszerzających ofertę zbiorów w wersji cyfrowej. Rezultaty badań pozwoliły wskazać podobieństwa i różnice w prezentacji zasobów pomiędzy uczelniami różnego typu.

Słowa kluczowe: biblioteka akademicka, zasoby cyfrowe, e-zbiory, serwisy www bibliotek, ocena serwisów bibliotecznych, użyteczność witryn www bibliotek

Wprowadzenie

Witryna internetowa uczelni reprezentuje jej wirtualną obecność w świecie naukowym. Podobnie serwis www biblioteki uniwersyteckiej, stanowiący element witryny uczelni, jest jej wizytówką, prezentuje jej strukturę, misję i zasady działania. Najważniejszą funkcją serwisu www biblioteki jest zapewnienie dostępu do materiałów naukowych i edukacyjnych o gwarantowanej jakości oraz umożliwienie korzystania z narzędzi do wyszukiwania zasobów, zarówno tradycyjnych, jak i elektronicznych. Oferta e-zasobów powinna być dostosowana do profilu uczelni, ponieważ zadaniem bibliotek jest wspieranie pracowników naukowych i studentów w badaniach i nauce.

Cyfryzacja obecna we wszystkich obszarach nauki spowodowała, że również biblioteki, zwłaszcza akademickie, przestały być wyłącznie instytucjami gromadzącymi i udostępniającymi na miejscu zbiory tradycyjne, z bibliotekarzami pełniącymi funkcję przewodników w świecie informacji. Zostały wręcz „zmuszone” do przemodelowania sposobu dostarczania zbiorów oraz usług niezbędnych do pracy naukowej

i procesu edukacji z formy tradycyjnej na hybrydową, dostępną również zdalnie. Zbiory w postaci cyfrowej udostępniane są poprzez strony główne uczelni, strony wydawnictwa lub biblioteczne strony internetowe, a użytkownicy mogą z nich korzystać z dowolnego miejsca, w dogodnym czasie, a jedynym wymaganiem jest posiadanie urządzeń z dostępem do Internetu oraz właściwych uprawnień. W sytuacji permanentnego wzrostu i różnorodności zasobów cyfrowych oraz narzędzi do wyszukiwania i pozyskiwania informacji, bardzo ważna jest ich prezentacja, łatwość odnalezienia i uzyskania dostępu.

Cele i metodologia badania

Witryna internetowa uczelni czy biblioteki akademickiej to pierwsze miejsce, gdzie pracownicy i studenci powinni uzyskać informacje niezbędne do pracy naukowej i studiowania, a istotnym elementem tych serwisów jest oferta e-zasobów. Szczególnie ważny jest nieograniczony dostęp do pełnych tekstów. Celem prowadzonych badań było ustalenie, czy prezentowana w serwisach www polskich uczelni publicznych oferta e-zasobów spełnia kryterium dostępności dla użytkowników, korzystających z niej zarówno na terenie kampusu, jak i z dowolnego miejsca poza nim. Dostępność interpretowano zgodnie z definicją przytoczoną przez Marcina Krzesaja, omawiającego kryteria, które Komisja Wspólnot Europejskich w dokumencie e-Europe 2002 zdefiniowała do oceny jakości stron internetowych z dziedziny informacji medycznej „Dostępność: łatwość dostępu, wyszukiwania, czytelność, użyteczność itp.”¹.

W badaniach nacisk położono na sprawdzenie, czy witryny uczelni zapewniają bezpośredni dostęp do e-zasobów lub do jednostek uczelnianych, których zadaniem jest ich udostępnianie, tj. bibliotek i wydawnictw. Warto zwrócić uwagę, że przy badaniu użyteczności witryn internetowych nie skupiano się na konkretnych e-zasobach, wskazanych serwisach czy bazach, ale na ich typach takich jak: bazy danych, e-książki i e-czasopisma. Analiza ta miała na celu sprawdzenie dostępności do e-zasobów niezależnie od potrzeb i świadomości ich istnienia wśród użytkowników. Nie badano, czy konkretny zasób jest dostępny w serwisie www, lecz jaki typ zasobów jest dostępny, gdzie i „jak głęboko” został umieszczony w serwisie www.

Badanie dostępności e-zasobów w witrynach internetowych uczelni oraz bibliotek i wydawnictw przeprowadzono wykorzystując metodę benchmarkingu, która „początkowo dotyczyła głównie produktów i procesów. W związku z tym stosowana była w sferze wytwórczości. W ostatnich latach można zauważyć rozszerzenie tej koncepcji na inne obszary i sektory”², w tym również na badania w dziedzinie bibliote-

¹ M. S. Krzesaj, *Wybrane narzędzia i metody ewaluacji jakości informacji na stronach WWW*, [w:] A. Czerwiński, A. Jandziak, M. S. Krzesaj (red.) *Informacja – dobro publiczne czy prywatne?*, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2016, s. 117.

² I. Jackiewicz, A. M. Jackiewicz, *Benchmarking: teoria i praktyka*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2017, t. 18, z. 2, cz. 2: „Zarządzanie humanistyczne i publiczne”, s. 118, [online] <https://bazekon.uek.krakow.pl/rekord/171475108> [dostęp: 24.06.2021].

koznawstwa i informacji naukowej. Koncepcję zaadaptowania tej metody na potrzeby badań serwisów internetowych bibliotek akademickich zaproponował Remigiusz Sapa³. Metodę tę wykorzystała również Małgorzata Kowalska do oceny jakości serwisów www bibliotek⁴.

Do przeprowadzenia porównywania dostępności e-zasobów przygotowano arkusz analityczny, w którym zamieszczano zestaw badanych właściwości serwisów www uczelni.

TABELA 1.4.1. Zestaw badanych właściwości serwisów www

Serwis www uczelni
Informacja o e-zasobach na stronie uczelni
Dostęp/link ze strony głównej uczelni do biblioteki
Serwis www biblioteki
Sposób zamieszczania informacji o e-zasobach
Dostęp do narzędzi wyszukiwania e-zasobów
Rodzaje e-zasobów (zakładki) dostępne z poziomu multiwyszukiwarki
Organizacja dostępu zdalnego do e-zasobów
Dostęp do e-zasobów: Biblioteka Cyfrowa/Repozytorium/Baza Wiedzy ⁵
Informacja/pomoc i dodatkowe usługi w zakresie dostępności zbiorów i e-zasobów
Serwis www wydawnictwa
Dostęp do pełnych tekstów naukowych e-publicacji (podręczniki, skrypty, monografie naukowe, materiały konferencyjne)
Dostęp do e-czasopism naukowych – własna platforma czasopism, Open Journal Systems (OJS), Editorial System (ES), dedykowana strona www

ŹRÓDŁO: Opracowanie własne.

Do badania zakwalifikowano 131 serwisów www aktualnie funkcjonujących polskich uczelni publicznych⁶, które zostały pogrupowane wg następujących typów: akademie wychowania fizycznego (6), uczelnie artystyczne (19), uczelnie ekonomiczne (5), uczelnie medyczne (10), uczelnie morskie (2), uczelnie pedagogiczne (5), uczelnie rolnicze (5), uczelnie służb państwowych (3), uczelnie techniczne (19), uczelnie teologiczne (1), uniwersytety (18), uczelnie wojskowe (5), uczelnie zawodowe (33).

³ R. Sapa, *Benchmarking w doskonaleniu serwisów WWW bibliotek akademickich*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 47-53.

⁴ M. Kowalska, *Analiza porównawcza jakości serwisów WWW bibliotek wyższych szkół niepaństwowych województwa kujawsko-pomorskiego*, „Folia Toruniensia” 2008, t. 8, s. 117.

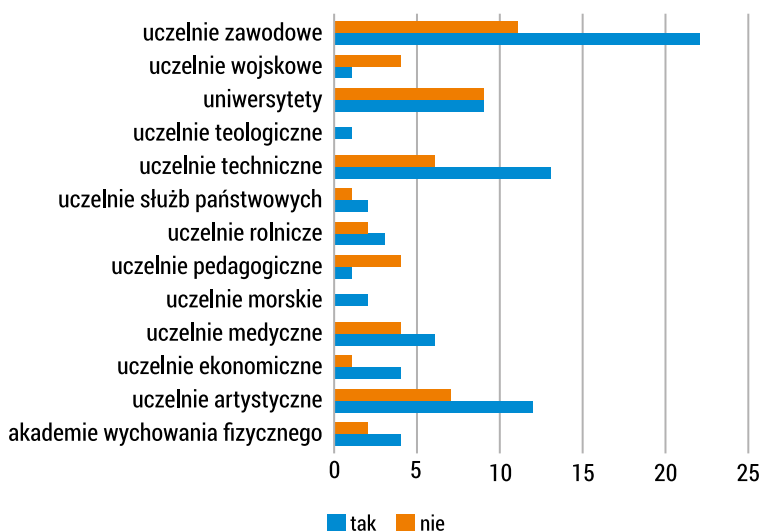
⁵ System typu Current Research Information System (CRIS).

⁶ Stan na 24.06.2021 r. wg danych POL-on, [online] <https://radon.nauka.gov.pl/dane> [dostęp: 24.06.2021].

Badania zostały przeprowadzone w okresie od 1 czerwca do 30 lipca 2021 roku. W ich rezultacie dokonano analizy ilościowej i jakościowej zamieszczonej informacji o e-zasobach, sposobie ich udostępnienia oraz informowania o nich.

Strona internetowa uczelni a dostęp do e-zasobów

Jednym z podstawowych zadań uczelni wyższych jest „upowszechnianie i pomnażanie osiągnięć nauki i kultury, w tym przez gromadzenie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych, informacyjnych i archiwalnych” (Ustawa z 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce). Zadanie to realizowane jest głównie przez biblioteki, które zajmują się gromadzeniem i udostępnianiem zasobów zarówno tradycyjnych (drukowanych), jak i cyfrowych. Oczekuje się, aby biblioteki były aktywnym uczestnikiem procesu edukacji oraz wspierały działalność badawczo-naukową.

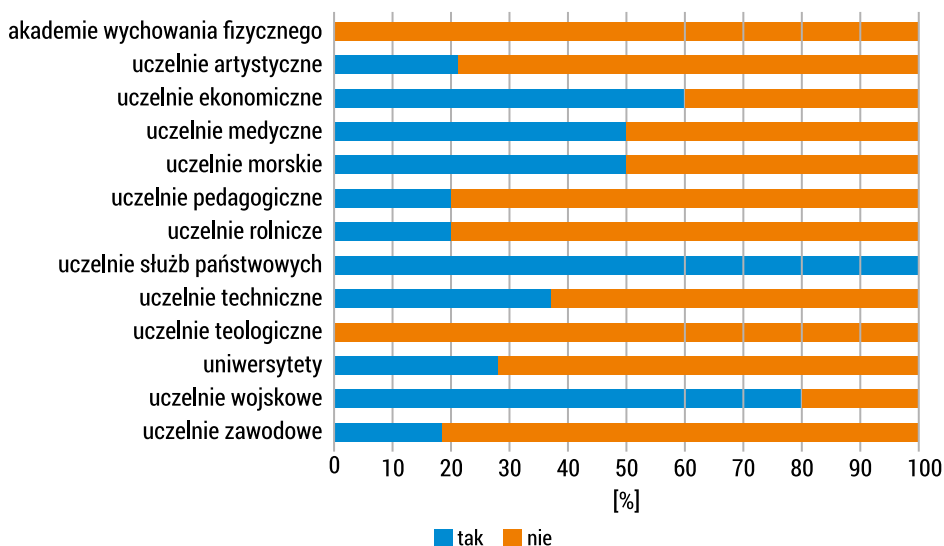

RYSUNEK 1.4.1. Występowanie linku do serwisu www biblioteki na stronie głównej uczelni

ŹRÓDŁO: Opracowanie własne.

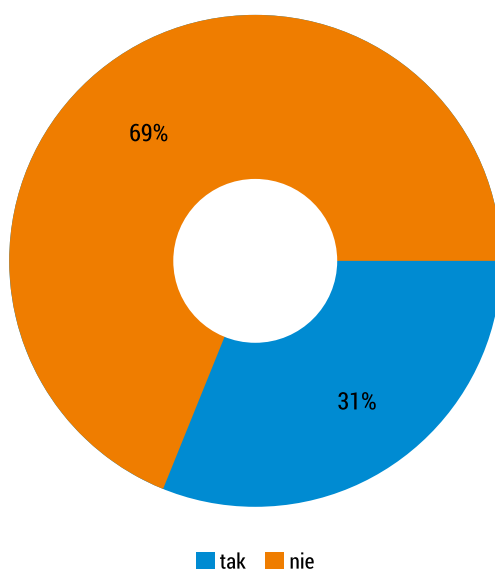
Analizując serwisy www uczelni w pierwszej kolejności sprawdzano, czy na stronie głównej zamieszczone są linki do zasobów elektronicznych oraz czy użytkownicy kierowani są do serwisu www biblioteki. Analizowano również, czy i jakie typy zbiorów cyfrowych udostępniane są bez pośrednictwa biblioteki.

W większości, bo w 61% serwisów uczelnianych link do biblioteki znajduje się na głównej stronie, w miejscu łatwo dostępnym i czytelnym (menu górne lub dolne). Fakt ten świadczy o tym, że rola biblioteki w działalności uczelni jest postrzegana jako znacząca. Skierowanie studentów i pracowników do wiarygodnych źródeł informacji zgromadzonych i udostępnianych w sposób usystematyzowany na stronach bibliotek włącza je w realizowany proces edukacyjny i naukowy.

RYSUNEK 1.4.2. Dostęp do e-zasobów ze strony uczelni według typów

ŹRÓDŁO: Opracowanie własne.

RYSUNEK 1.4.3. Dostęp do e-zasobów ze strony uczelni

ŹRÓDŁO: Opracowanie własne.

Jeżeli przeanalizujemy ponownie tę kwestię, zwracając uwagę na typy szkół wyższych, to zauważymy, że w większości uczelni zawodowych, technicznych, medycznych i artystycznych przeważają te, gdzie są zamieszczane linki do bibliotek. Są jednak takie typy uczelni, jak pedagogiczne i wojskowe, gdzie na głównej

stronie uczelni brakuje linków do bibliotek, co może w tych przypadkach świadczyć o mniejszej ich roli.

Inaczej sytuacja wygląda w kontekście organizacji dostępu do zbiorów cyfrowych. Podczas gdy zdecydowana większość uczelni zadbała o to, by link do biblioteki był łatwo dostępny, to jedynie 31% uczelni ze strony głównej kieruje bezpośrednio do zasobów elektronicznych. Najczęściej robią to uczelnie służb państwowych, wojskowe i medyczne. Użytkownicy do pełnych tekstów uczelnianych e-publikacji, wydawanych e-czasopism lub do baz tworzonych na uczelni, tj. do repozytoriów bądź do baz wiedzy zazwyczaj są kierowani ze stron internetowych uczelni.

Serwis www biblioteki uczelnianej – dostęp do e-zasobów i ich organizacja

W 2012 roku The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) opublikowała wytyczne dotyczące e-zasobów gromadzonych przez biblioteki, w których została zaprezentowana definicja zasobów elektronicznych „obiekty, które wymagają dostępu komputera, czy to komputera osobistego, stacji bazowej (komputera typu mainframe), czy przenośnego urządzenia mobilnego. Można z nich korzystać zdalnie przez Internet lub lokalnie. Najczęściej spotykane typy e-zasobów to: e-książki, e-czasopisma, pełnotekstowe (agregowane) bazy danych, bazy abstraktowe i indeksowe, bazy wydawnictw informacyjnych (biografie, słowniki, spisy osobowe, encyklopedie itp.), bazy danych liczbowych i statystycznych, e-grafiki, zasoby audio-video w formacie cyfrowym”⁷.

Po analizie serwisów www bibliotek można stwierdzić, że wszystkie biblioteki, niezależnie od typu uczelni, proponują swoim użytkownikom dostęp do zasobów cyfrowych. Na 131 badanych uczelni publicznych tylko w serwisie jednej nie odnaleziono strony www biblioteki, w pozostałych miejsce lub miejsca dostępu do e-zasobów możemy znaleźć z reguły na głównej stronie serwisu i jego odnalezienie jest zazwyczaj intuicyjne. Brak jednak jednego, wspólnego modelu prezentacji i udostępniania e-zasobów w serwisach www. Rozpoznano trzy podstawowe sposoby kierowania do zbiorów cyfrowych. W zależności od koncepcji budowy strony są to: elementy menu strony www, różne rodzaje grafiki (kafelki) oraz okno wyszukiwarki. Biblioteki stosują jedną, dwie lub nawet wszystkie trzy możliwości kierowania do e-zasobów.

Ze względu na różne podejście bibliotek do systematyzacji zasobów elektronicznych, niezależnie od typu uczelni, można wskazać schematy prezentacji powtarzające się w wielu serwisach:

- układ alfabetyczny;

⁷ S. Johnson, O. G. Evensen, J. Gelfand, G. Lammers, L. Sipe, N. Zilper, *Kształtowanie kolekcji e-zasobów. Wytyczne dla bibliotek*, International Federation of Library Associations and Institutions 2012, [online] <https://www.ifla.org/publications/key-issues-for-e-resource-collection-development-a-guide-for-libraries> [dostęp: 8.08.2021].

- układ tematyczny;
- układ wg sposobu nabycia:
 - zasoby licencjonowane (zakupione);
 - zasoby udostępniane przez inne instytucje, Open Access;
 - zasoby własne: biblioteki cyfrowe, repozytoria, bazy wiedzy, bazy dziedziczne, materiały umieszczone na stronie www (zazwyczaj pliki pdf).

Dobłą praktyką jest to, iż biblioteki przy konkretnych e-zasobach (bazach, serwisach itp.) zamieszczają krótszy lub bardziej rozbudowany opis z informacją o zawartości, sposobie dostępu czy uprawnieniach użytkowników.

Natomiast przyjmując punkt widzenia użytkownika, korzystającego z serwisów różnych bibliotek, zauważono, że problemem może być stosowanie przez biblioteki niejednolitego nazewnictwa na określenie tego samego elementu serwisu, np. e-źródła, e-zasoby, zasoby elektroniczne, zasoby cyfrowe, zasoby on-line, źródła internetowe.

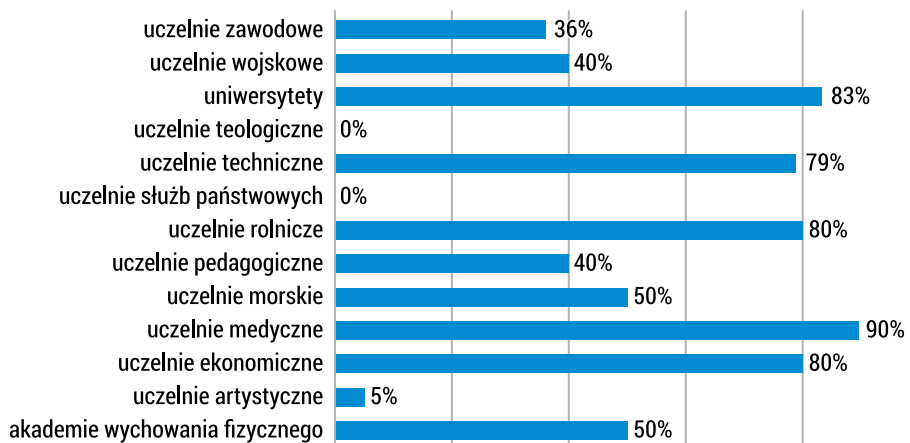
Istotnym elementem ułatwiającym przeszukiwanie zasobów cyfrowych są narzędzia, które biblioteki mogą udostępnić na swoich stronach www. Zidentyfikowane narzędzia wyszukiwawcze występujące w badanych serwisach to: multiwyszukiwarki, wyszukiwarki, listy A-Z, Full Text Finder. W ostatnich latach dużą popularność zdobyły multiwyszukiwarki, które „definiowane są zazwyczaj jako narzędzia pozwalające za pomocą jednego okna wyszukiwawczego uzyskać wyniki pochodzące z indeksu centralnego. (...) Metadane z wszystkich zasobów elektronicznych (lokalnych i zdalnych) wskazanych przez bibliotekę, są najpierw zbierane i indeksowane do wspólnego systemu, a zapytanie wysyłane jest do utworzonego przez system indeksu. Dzięki temu w szybki sposób otrzymujemy bardziej precyzyjne rezultaty z wiarygodnymi rankingami trafności”⁸. Z przeprowadzonych badań wynika, że 52% bibliotek badanych uczelni umożliwia użytkownikom korzystanie z minimum jednego z wymienionych narzędzi.

Na Rys. 1.4.4. przedstawiono możliwość korzystania z narzędzi do wyszukiwania zasobów w zależności od typu uczelni. Najlepiej w tym kryterium prezentują się biblioteki uczelni medycznych, ponieważ aż 90% z nich oferuje narzędzia do wyszukiwania zasobów. Odmienna sytuacja występuje w bibliotekach uczelni teologicznych i służb państwowych, które w ogóle takich narzędzi nie oferują na swoich stronach.

W grupie bibliotek udostępniających wyszukiwarki zbiorów bibliotecznych, najczęściej udostępniana jest multiwyszukiwarka naukowa EDS (EBSCO Discovery Service). Zaznaczyć należy, że 5% bibliotek korzysta z innych niż komercyjne narzędzi wyszukiwawczych lub tworzy je samodzielnie.

⁸ M. Florianowicz, P. Krajewski, M. Modrzewska, M. Omilian-Mucharska, B. Traczyk-Kępa, *Zaglądamy innym w okna : Miejsce multiwyszukiwarki w przestrzeni serwisu WWW biblioteki*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2013, R. 6, nr 2 (12), s. 238.

Występujące w serwisach www bibliotek interfejsy multiwyszukiwarek zazwyczaj wzbogacone są dodatkowymi zakładkami, np. wszystkie zasoby/multiwyszukiwarka, katalog, e-czasopisma, e-książki, lista A-Z, biblioteka cyfrowa/repozytorium lub inne wybrane przez biblioteki bazy.

RYSUNEK 1.4.4. Możliwość korzystania z narzędzi wyszukiwawczych w serwisach www bibliotek

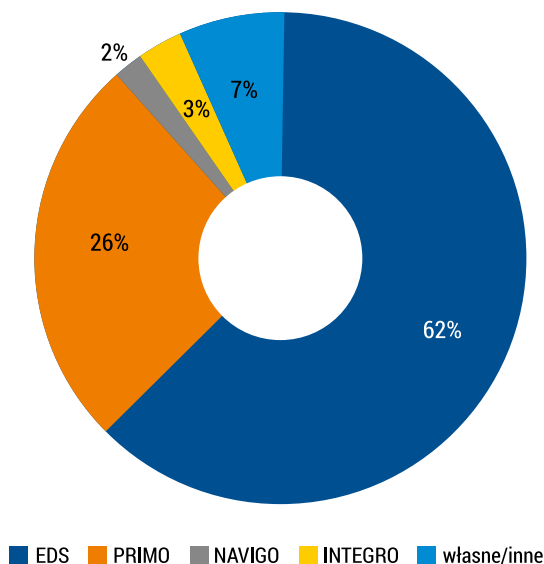
ŹRÓDŁO: Opracowanie własne.

Użyteczność serwisów www bibliotek zależy również od zapewnienia użytkownikom możliwości dotarcia do cyfrowych materiałów edukacyjnych i naukowych spoza kampusu uczelni – zapewnienia zdalnego dostępu do licencjonowanych zasobów cyfrowych. Weryfikacja serwisów www pod kątem tego zagadnienia wykazała, że 51% bibliotek zapewnia możliwość zdalnego dostępu do licencjonowanych zasobów cyfrowych własnym studentom, doktorantom oraz pracownikom, w jasny sposób podając informacje o sposobie autoryzacji. W przypadku 17% bibliotek, aby uzyskać zdalny dostęp należy zgłosić taką potrzebę bibliotekarzowi, 5% bibliotek nie zapewnia zdalnego dostępu, ale podaje informacje np. w jaki sposób uzyskać dostęp do baz od konkretnego wydawcy, pozostałe 27% z grupy badanych serwisów wcale nie zapewnia usługi zdalnego dostępu.

Analizowano także oprogramowanie wykorzystywane przez biblioteki do organizacji zdalnego dostępu do zasobów cyfrowych. Wyniki badań pokazują, że przeważa oprogramowanie typu serwer proxy (HAN – Hidden Automatic Navigator by H+H Software GmbH lub własne rozwiązanie), który filtruje wychodzące i przychodzące transfery danych. W celu autoryzacji użytkowników wykorzystywane są dane logowania do kont bibliotecznych.

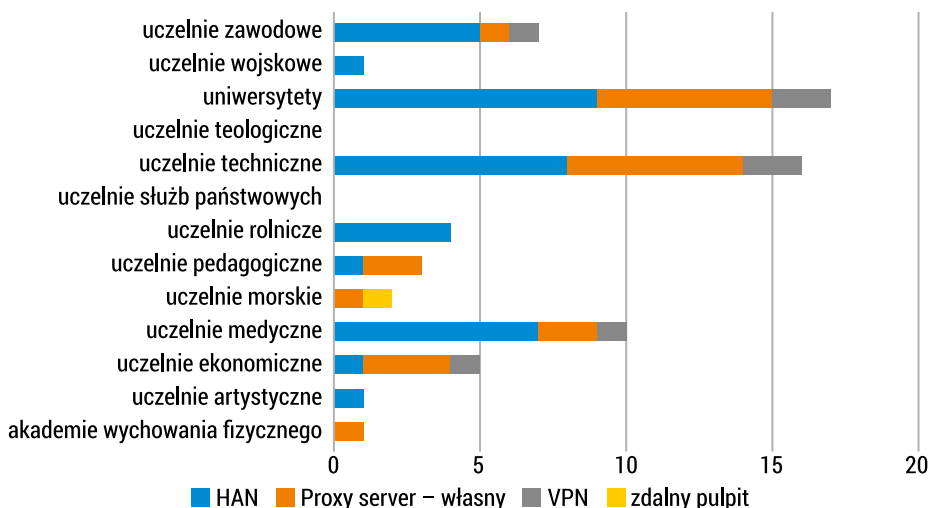
Biblioteki samodzielnie lub we współpracy z innymi jednostkami uczelni realizują również zadania związane z tworzeniem zasobów cyfrowych lub udostępnianiem dorobku naukowego pracowników i studentów uczelni, w ramach których powstają biblioteki cyfrowe, repozytoria oraz bazy wiedzy. W serwisach tych udostępnianie są przede wszystkim: zdigitalizowane tradycyjne (drukowane) zbiory bibliotek,

elektroniczne publikacje naukowe pracowników oraz prace doktorskie, dane badawcze i inne materiały elektroniczne wytworzone przez społeczność akademicką w procesach dydaktycznych i naukowo-badawczych.

RYSUNEK 1.4.5. Wykorzystywane narzędzia wyszukiwawcze udostępnione na stronach www bibliotek

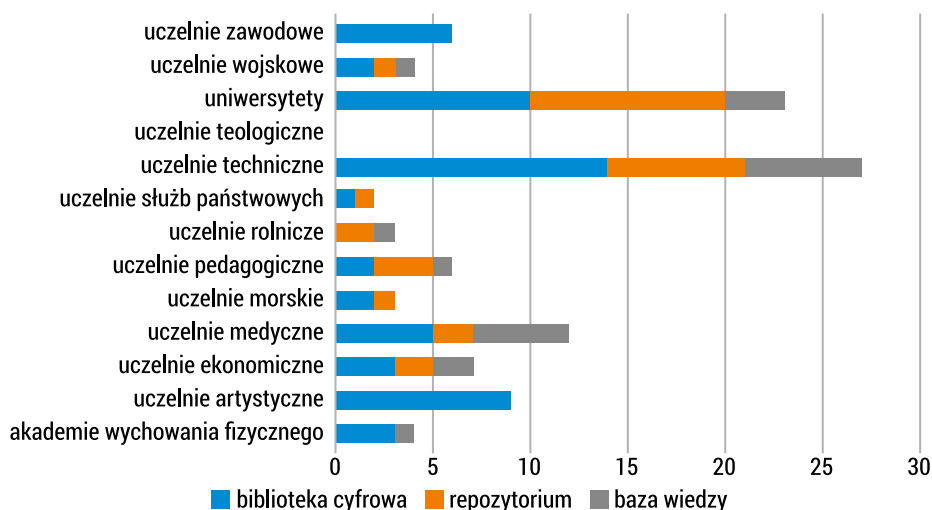
ŹRÓDŁO: Opracowanie własne.

RYSUNEK 1.4.6. Rodzaj oprogramowania wykorzystywany na uczelniach do organizacji zdalnego dostępu

ŹRÓDŁO: Opracowanie własne.

Z przeprowadzonej analizy stron www wynika, że prawie wszystkie uczelnie posiadają przynajmniej jeden z wymienionych serwisów: biblioteki cyfrowe – 57 uczelni, repozytoria – 30 uczelni, bazy wiedzy – 19 uczelni. Warto zaznaczyć, że występują uczelnie, które mają równolegle dwa serwisy, np. bibliotekę cyfrową i bazę wiedzy. Występowanie serwisów w zależności od typu uczelni przedstawiono na Rys. 1.4.7.

RYSUNEK 1.4.7. E-zasoby tworzone lub zarządzane przez biblioteki na uczelniach

ŹRÓDŁO: Opracowanie własne.

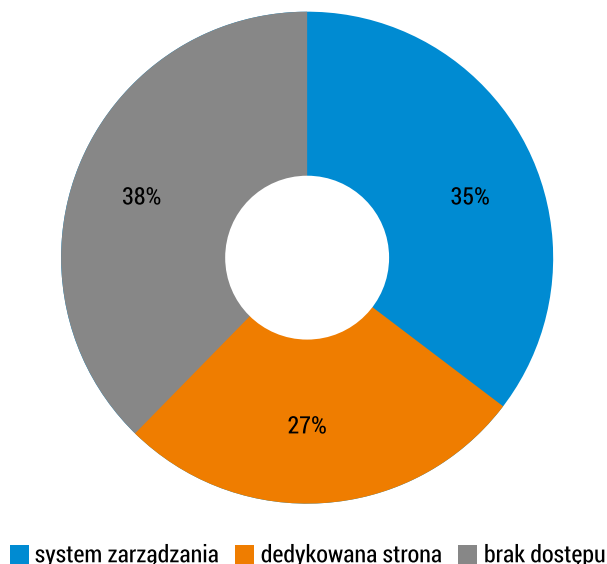
Strona internetowa wydawnictwa a dostęp do e-zasobów

Ważną jednostką uczelni jest wydawnictwo, którego rolą jest merytoryczna i organizacyjno-techniczna obsługa działalności wydawniczej. Wspierając procesy dydaktyczne i naukowe, wydawnictwa publikują m.in. podręczniki, skrypty, monografie naukowe, materiały konferencyjne i czasopisma naukowe. Z poziomu ich serwisów internetowych można w łatwy sposób uzyskać informacje o ofercie wydawniczej. Oficyny wydawnicze włączają się również w propagowanie idei Open Access (OA), dzięki czemu coraz częściej można na ich stronach znaleźć zakładkę OA, a tym samym dotrzeć do udostępnianych przez nie otwartych zasobów cyfrowych (46% analizowanych stron). Zazwyczaj są to artykuły publikowane w czasopismach naukowych, nierzadko udostępniane są również monografie czy podręczniki.

Szczególnie ważnym dla uczelni typem publikacji są czasopisma naukowe. Szybko zachodzące na rynku nowych technologii zmiany powodują, że coraz więcej wydawnictw wdraża systemy informatyczne wspomagające zarządzanie przepływem procesu wydawniczego. Jak podaje Ewa A. Rozkosz w publikacji *Rozwój czasopisma*

*naukowego: poradnik dla redaktorów i wydawców*⁹, możemy wyróżnić dwa rodzaje systemów:

- do zarządzania całym procesem wydawniczym (JMS – Journal Management Systems);
- do zarządzania samym procesem redakcyjnym (EMS – Editorial Management Systems).

RYSUNEK 1.4.8. Dostęp do czasopism naukowych

ŹRÓDŁO: Opracowanie własne.

Systemy te mogą występować w modelu otwartym bądź komercyjnym. Z analizy badanych stron www wynika, że 62% wydawnictw udostępnia pełne teksty wydawanych przez siebie czasopism, natomiast 38% wydawnictw nie zapewnia otwartego dostępu. Wśród wydawnictw udostępniających pełne teksty, 35% korzysta z systemu zarządzania procesem wydawniczym a 27% posiada tylko dedykowaną temu celowi stronę www.

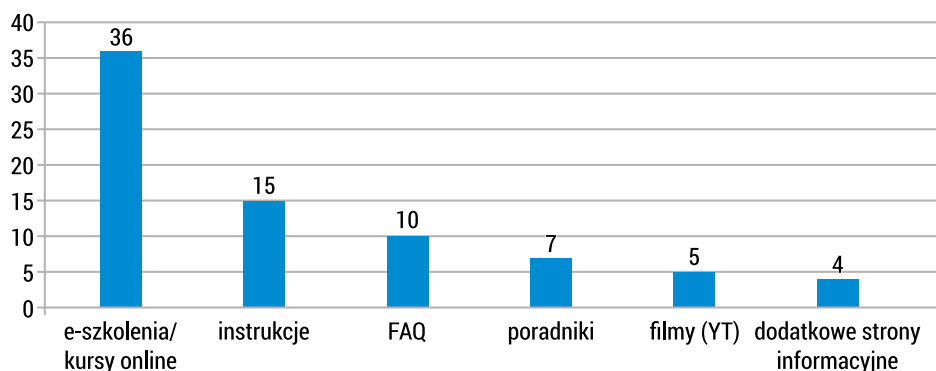
Informacje i usługi uzupełniające ofertę e-zasobów

Przedstawiony w poprzednich rozdziałach opis dostępu do e-zasobów potwierdza, że mnogość informacji o tej ofercie jest bardzo zróżnicowana zarówno w grupie zasobów ogólnodostępnych, jak i z ograniczonym dostępem. Bogactwo informacji

⁹ E. A. Rozkosz, *Rozwój czasopisma naukowego: poradnik dla redaktorów i wydawców*, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Szczecin 2018, [online] <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/23504> [dostęp: 11.08.2021].

oraz różnorodność zasad jej wykorzystania mogą powodować, nawet u doświadczonego użytkownika, zakłopotanie i niepewność, co w konsekwencji może go zniechęcić i spowodować jego rezygnację z korzystania z danego serwisu.

Ponieważ badano serwisy pod kątem ich dostępności dla użytkowników o różnych kompetencjach informacyjnych, analizowano również, czy na witrynach oferujących e-zasoby znajdują się dodatkowe informacje dotyczące sposobu ich wykorzystania. Badano, czy oprócz informacji zawartych przy konkretnych zasobach, dotyczących zakresu przedmiotowego, rodzaju licencji na korzystanie z zasobu, znajdują się inne formy pomocy. Na 131 badanych witryn bibliotecznych 63% zamieszcza dodatkowe, specjalne informacje i pomoce, są to m.in.: szkolenia na platformach e-learningowych (Moodle) i komunikacyjnych (Microsoft Teams), kursy on-line (Moodle, Navoica), listy najczęściej zadawanych pytań (FAQ), dedykowane strony informacyjne, tematyczne filmy instruktażowe (YouTube), vademeca, instrukcje wyszukiwania i poradniki w formie załączonych plików pdf, a także usługi: *zapytaj bibliotekarza*, *umów się na szkolenie*. W badanych witrynach odnaleziono również blog informacyjny i newsletter. Oprócz informacji i pomocy w zakresie sposobu korzystania z e-zasobów, uczelnie, które oferują zdalny dostęp, załączają również informacje o sposobie uzyskania dostępu oraz kto z takiej usługi może skorzystać.

RYSUNEK 1.4.9. Dostępne formy pomocy w korzystaniu z e-zasobów

ŹRÓDŁO: Opracowanie własne.

Dodatkowym sposobem poszerzania dostępu do zbiorów, zarówno tradycyjnych, jak i cyfrowych, jest tworzenie przez biblioteki specjalnych kolekcji e-zasobów lub dedykowanych usług obejmujących zbiory elektroniczne ogólnodostępne lub dostępne dla uprawnionych użytkowników. W wybranych witrynach analizowanych bibliotek można znaleźć oferty usług:

- skanowanie/digitalizacja na życzenie – kopie cyfrowe dostarczane są bezpośrednio użytkownikom, usługa obejmuje digitalizację fragmentów książek i/lub czasopism znajdujących się w zbiorach biblioteki;
- tworzenie kolekcji e-zbiorów, np. e-podręczniki dla I roku, e-skrypty, e-czasopisma dla pracowników i studentów – kopie cyfrowe tworzone są wg wskazania biblioteki;

- Wirtualna Czytelnia Biblioteki – publikacje dostępne zdalnie, wg dziedzin naukowych;
- Dydaktyczna Biblioteka Cyfrowa – materiały niezbędne do zajęć prowadzonych w trybie zdalnym;
- Wykaz podręczników – dedykowana strona z informacją o dostępności, listy podręczników przygotowane we współpracy z wydziałami, digitalizacja lub zakup wersji cyfrowej.

Uwagi końcowe

Wyniki przeprowadzonej analizy wskazują, że serwisy polskich uczelni publicznych w większości spełniają kryterium dostępności do e-zasobów. Podsumowując, 61% badanych uczelni zamieszcza link do biblioteki ze strony głównej, a na stronach 31% uczelni znajduje się bezpośrednie odesłanie do e-zasobów (wyłącznie własnych). Prawie wszystkie, bo 99% serwisów www bibliotek zapewnia dostęp do e-zasobów, z czego 52% oferuje specjalistyczne narzędzia do ich wyszukiwania, a 51% zapewnia możliwość zdalnego dostępu. Jeśli chodzi o udostępnienie narzędzi pomocnych do wyszukiwania e-zasobów, to wskazane jest poprawienie oferty bibliotek uczelni zawodowych, służb państwowych, pedagogicznych, wojskowych i teologicznych. Użytkownicy większości uniwersytetów, uczelni medycznych i technicznych mają możliwość zdalnego korzystania z oferty e-zasobów. Usługa ta powinna również zostać wdrożona w pozostałych typach bibliotek, choćby z powodu wsparcia coraz częściej realizowanego e-learningu. Znaczna część uczelni, bo 81% oferuje dostęp do własnych zasobów elektronicznych, tworzonych przez społeczność akademicką i udostępnianych w bibliotekach cyfrowych, repozytoriach czy bazach wiedzy. Niezwykle ważne wydaje się również rozwijanie w formie elektronicznej wszelkiego rodzaju pomocy i informacji dotyczącej korzystania z e-zasobów. W badanych serwisach 59% uczelni oferuje co najmniej jedną z form pomocy: e-szkolenia, kursy on-line, instrukcje, FAQ, poradniki, filmy, dodatkowe strony informacyjne. Oprócz serwisów www bibliotek e-publicacje uczelniane dostępne są za pośrednictwem stron www wydawnictw, 46% udostępnia bez ograniczeń co najmniej jeden typ publikacji, sprzyja temu rozwój ruchu OA, a także idąca w tym kierunku polityka grantodawców umożliwiających publikowanie pod warunkiem otwartego udostępnienia.

Nowoczesne metody kształcenia na uczelniach, różnorodność informacji i e-zasobów oraz nowe technologie są wyzwaniem i szansą dla bibliotek i innych jednostek uczelni, które wspierają realizację zadań zarówno dydaktycznych, jak i naukowych. Przedstawione w artykule analizy mogą skłonić administratorów zarządzających zawartością merytoryczną serwisów www uczelni do zapoznania się i wprowadzenia rozwiązań stosowanych w serwisach www uczelni różnych typów. Udoskonalanie tych serwisów, w tym poziomu dostępności do e-zasobów ma również wpływ na poziom oceny oferty edukacyjnej uczelni oraz na ocenę jakości kształcenia i prowadzenia badań naukowych z wykorzystaniem dostępnych źródeł elektronicznych.

Uczestnictwo bibliotek i wydawnictw w procesie transformacji cyfrowej uczelni jest nieuniknione, a podążanie za zmianami świadczy o ich nowoczesności oraz korzystnie wpływa na ich wizerunek.

Bibliografia

1. Blog InMarketing, [online] <https://inmarketing.pl/blog/funkcjonalnosc-i-uzytecznosc-strony-internetowej/> [dostęp: 2.08.2021].
2. Brzezicki, Ł., *Efektywność bibliotek naukowych w polskim szkolnictwie wyższym*, „E-mentor. Czasopismo naukowe Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie” 2020, nr 1(83) s. 61-70.
3. Florianowicz, M., Krajewski, P., Modrzewska, M., Omilian-Mucharska, M., Traczyk-Kępa, B., *Zagłędamy innym w okna: Miejsce multiwyszukiwarki w przestrzeni serwisu WWW biblioteki*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2013, R. 6, nr 2 (12), s. 236-276.
4. Hankiewicz, K., Hankiewicz, M., *Użyteczność serwisów internetowych bibliotek jako cecha determinująca sprawność korzystania z usług bibliotecznych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług” 2014, nr 113, t. 2: „Ekonomiczno-społeczne i techniczne wartości w gospodarce opartej na wiedzy”, s. 21-29.
5. Jackiewicz I., Jackiewicz A.M., *Benchmarking: teoria i praktyka*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2017, t. 18, z. 2, cz. 2: „Zarządzanie humanistyczne i publiczne”, s. 117-131, [online] <https://bazekon.uek.krakow.pl/rekord/171475108> [dostęp: 24.06.2021].
6. Johnson S., Evensen O. G., Gelfand J., Lammers G., Sipe L., Zilper N., *Kształtowanie kolekcji e-zasobów. Wytyczne dla bibliotek*, International Federation of Library Associations and Institutions 2012, [online] <https://www.ifla.org/publications/key-issues-for-e-resource-collection-development-a-guide-for-libraries> [dostęp: 8.08.2021].
7. Kowalska M., *Analiza porównawcza jakości serwisów WWW bibliotek wyższych szkół niepaństwowych województwa kujawsko-pomorskiego*, „Folia Toruniensia” 2008, t. 8, s. 117-135.
8. Krzesaj M. S., *Wybrane narzędzia i metody ewaluacji jakości informacji na stronach WWW*, [w:] Czerwiński A., Jandziak A., Krzesaj M. S. (red.) *Informacja – dobro publiczne czy prywatne?*, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2016, s. 115-125.
9. Osiński Z., *Badanie użyteczności internetowych serwisów bibliotek wyższych uczelni. Propozycja modyfikacji*, „Folia Bibliologica” 2017.
10. Rozkosz E. A., *Rozwój czasopisma naukowego: poradnik dla redaktorów i wydawców*, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Szczecin 2018, [online] <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/23504> [dostęp: 11.08.2021].
11. Sapa R., *Benchmarking w doskonaleniu serwisów WWW bibliotek akademickich*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, 181 s.
12. Sapa R., *Jakość serwisów WWW bibliotek polskich – usability test*, „Biuletyn EBIB” 2002, nr 31, [online] <http://www.ebib.pl/2002/31/sapa.php> [dostęp: 8.08.2021].

Abstract

Presentation of digital resources on the websites of Polish public universities – similarities and differences

The article presents the results of the analysis of the accessibility of digital (scientific and educational) resources on the web sites of 131 Polish public universities. Using the benchmarking method, the location and the way of organising the access to digital resources or to the units of the university, which make them available, were examined. The following were taken into consideration: university websites, library websites and publishing house websites. It was analysed if and what professional search tools are available in the web services for users and if a remote access to the offered e-resources is possible. Information on additional, special services extending the offer of digital collections was also presented. The results of the research allowed to indicate the similarities and differences in the presentation of the resources between the universities of different types.

Keywords: academic library, digital resources, e-collections, library websites, evaluation of library websites, usability of library websites